

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

שיעור כא: חזרה מהצלה - הצגת המקורות

א. הקדמה

בשיעורים הקודמים למדנו, שהחשיבות של חיי האדם גררה את ההכרח לחתור להצלתו גם במחיר של חילול שבת, אך מאידך ביקשו הפוסקים למצוא את האיזון הראוי בין חובת ההצלה וערך חיי האדם לבין השמירה על צביון השבת של ייפגע. לפיכך הם ביקשו שההיתר יהיה מסור לאנשים מסוימים, לעיתים ביקשו לשנות ולצמצם את ההיתר וכדו'.

בסוגיה שלפנינו נלמד על הצורך של שמירת מערך המצילים והדאגה להם, שכן ברוב המקרים אנשי ההצלה והמקצוע יוצאים בשבת עוד טרם שהתבררה להם כל התמונה, ויתכן שכאשר הם מגיעים למקום האירוע הוא הסתיים או שלא צריכים אותם יותר. במקרה כזה וגם במקרה והם נצרכים ועושים את מלאכתם, יש חשש שאם נחמיר עליהם, כגון שלא נתיר להם לשוב לביתם לאחר סיום מלאכת ההצלה, הם יימנעו מלעסוק במלאכת ההצלה בעתיד.

ב. המקורות

1. 'נמצאת מכשילן לעתיד לבוא'

~ בעניין עדות על קידוש החודש מצאנו היתרים הכרוכים בחילול שבת -

משנה ראש השנה (פ"א מ"ד):

על שני חודשים מחללין את השבת, על ניסן ועל תשרי שבהן השלוחין יוצאין לסוריא ובהן מתקנין את המועדות. וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקורבן.

~ זאת ועוד, מצאנו שחכמים דאגו לעדים שבאים להעיד על קידוש החודש, גם אם לא היה צורך בהם, כגון סעודות גדולות כדי שיבואו, שואלים אותם שאלות בסיסיות כדי לא לאכזב אותם -

משנה ראש השנה (פ"ב מ"ה-מ"ו):

חצר גדולה הייתה בירושלים ובית יעזק הייתה נקראת ולשם כל העדים מתכנסים, ובית דין בודקין אותם שם וסעודות גדולות עושין להם בשביל שיהו רגילין לבוא...
ושאר כל הזוגות שואלין אותם ראשי דברים, לא שהיו צריכין להן, אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש בשביל שיהו רגילים לבוא.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ מלבד זאת, ההיתר המובא במשנה לפנינו הוא שלאחר שהעדים סיימו את הגדת העדות, תיקן רבן גמליאל שיהיה מותר להם ללכת ממקומם אלפיים אמה לכל רוח, וכן היתר זה הוא לכל היוצאים לפעולת הצלה שיכולים ללכת לכל רוח עד אלפיים אמה -

משנה ראש השנה (פ"ב מ"ה):

בראשונה לא היו זזין משם כל היום, התקין רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכין אלפיים אמה לכל רוח. ולא אלו בלבד, אלא אף החכמה הבאה לילד והבא להציל מן הדליקה ומן הגייס ומן הנהר ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפיים אמה לכל רוח.

? מה הסיבה להיתרים אלו?

! התשובה טמונה בהמשך המשניות, שם מתואר שנחלקו רבי יוסי תלמידו של רבי עקיבא וחכמים האם מותר לעדים לבוא ולחלל את השבת על עדות החודש שנראה המולד בעליל, שכולם רואים את המולד ויתכן שאין בהם צורך -

משנה ראש השנה (פ"ב מ"ה):

בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת.
רבי יוסי אומר, אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת.

~ בהמשך מובאת הסיבה למחלוקת בין חכמים לרבי יוסי, שכן לדעת רבי עקיבא רבו של רבי יוסי אין לחלל שבת במקרה ואין עוד צורך, לעומת רבן גמליאל שהמשיך את הגישה של רבן גמליאל הזקן שיש להתיר להם לחלל את השבת משום השמירה על מערך העדים המתנדבים לצאת לעדות החודש, שאלי"כ נמצאת מכשילן לעתיד לבוא. הדאגה לעדים נובעת מהצורך לשמור על מסורת העדות על קידוש החודש, שכן אם נחמיר עליהם ונמנע מהם אזי לא תישמר עדות על קידוש החודש

משנה ראש השנה (פ"ב מ"ו):

מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועכבן רבי עקיבא בלוד.
שלח לו רבן גמליאל, אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבוא.

? היתר איסורי תורה או רק באיסור תחומין דרבנן?

~ היתר איסורי תורה

שו"ת חתם סופר (או"ח סימן רג):

ודוחק לומר שלא היו בידם לא מקלות ולא צידה, ואין חילול שבת אלא בתחומין דרבנן, והם אמרו והם אמרו.

~ היתר איסור תחומין דרבנן

ריטב"א (ראש השנה כג ע"ב ד"ה התקין):

התקין רבן גמליאל - פירוש, כיון שבאו ברשות עשאוהו כאילו קנה כאן שביתה, ומשלך נתנו לך, דאיסור תחומין דרבנן.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

מנחת חינוך (מצווה כד אות א) :

כי בוודאי רוב עדים היו באים מתוך ג' פרסאות רק חוץ לתחום דרבנן ועל זה הייתה התקנה. ולבוא ממקום רחוק לא היה שכח, ופשוט.

ב"ח (או"ח סימן תצז אות יא) : "דהתירו סופן משום תחילתן,¹ אינן אלא באיסורא דרבנן".²

« **סיכום** : 'נמצאת מכשילן לעתיד לבוא' - מהווה סיבת היתר לאיסורי דרבנן (תחומין) ואיסורי תורה (הוצאה מרשות לרשות של אביזרים לדרך), גם במקרה ולעיתים אין צורך מעשי בעדים.

2. 'כל היוצאים להציל חוזרין למקומן'

כאמור, בעניין קידוש החודש ראינו מחלוקת בשאלה האם הותרו בשביל כך איסורי דרבנן בלבד או גם איסורי דאורייתא. בסוגיה שלפנינו, היתר חזרה מפעילות הצלה, אנו שוב מוצאים דיון זה. במשנה מצויה סתירה פנימית בין הרישא, שם נאמר שמי שיצא ברשות, כגון לפעילות הצלה, יש לו ממקום סיום ההצלה אלפיים אמה לכל רוח, דין התואם למשנה בראש-השנה. לעומת זאת, בסיפא נאמר היתר רחב יותר, שהם יכולים לחזור למקומם, 'כל היוצאים להציל חוזרין למקומן', שיתכן והכוונה אף יותר מאלפיים אמה ובכך הותר איסור תורה -

משנה עירובין (פ"ד מ"ג) :

מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה, יש לו אלפיים אמה לכל רוח.
אם היה בתוך התחום, כאילו לא יצא, שכל היוצאים להציל חוזרין למקומן.

3. חזרה מפעילות בכלי נשק

היתר נוסף מוזכר בדברי התוספתא העוסקת ביציאת לוחמים למלחמה, שמשום מעשה שהיה בו הלוחמים חזרו לביתם ללא כלי הנשק ונגרם פיקוח נפש, התירו להם לחזור עם כלי הנשק -

תוספתא (עירובין פ"ג ה"ה) :

נכרים שבאו על עירות ישראל, יוצאין עליהן בזיין ומחללין עליהן את השבת...
בראשונה היו מניחין זיין בבית הסמוך לחומה. פעם אחת חזרו עליהן והיו נדחקין ליטול את זיין והרגו זה בזה. התקינו שיהא כל אחד ואחד מחזיר לביתו.

¹ הכוונה לאמור **בביצה** (יא ע"ב) שם נאמרו כמה דינים שהתירו את סופם משום תחילתם. על כך כתבו **התוספות** (עירובין מד ע"ב ד"ה כל היוצאין ; ראש השנה כג ע"ב ד"ה שיהו), שאמנם לא נזכר שם דין חזרה של היוצאים להציל, אך דין זה כלול גם בהיתר זה, שכן אין בכך כל חידוש ולא ראו צורך להביאו.

² הובאו דברי הב"ח אצל **מגן אברהם** (או"ח סימן תצז ס"ק יח) : "דלא שרי סופן משום תחילתן אלא במלאכה דרבנן" ; **מנחת חינוך** (מצווה כד אות א) : "זה דווקא תחום דרבנן הם אמרו וכי וזה תקנות רבן גמליאל בראש השנה. אבל אם יצא חוץ לגי פרסאות לשיטות אלו ודאי אינו רשאי לילך שם אפילו אמה דעד עתה היה מהלך ברשות מחמת סכנה אבל אם כלתה הסכנה ודאי אסור לילך ואין יכולים חז"ל לעקור דבר מהתורה בקום ועשה, וזה פשוט".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

גבולות ההיתר ?

יש לדון בדברי התוספתא בגבולות ההיתר - האם מדובר על היתר נרחב או מצומצם?

היתר נרחב: מדובר על היתר נרחב הנוסף על אלפיים אמה, שהותר להם לשוב לביתם. בכך יתגלה שוני בין דברי התוספתא לדברי המשנה ראש-השנה שם נכללו כל היוצאים להציל שיש להם רק אלפיים אמה בלבד, ואילו בתוספתא ההיתר נרחב יותר. וכאן תעלה השאלה, מדוע ההיתר רחב יותר ומה ההבדל בין המשנה לתוספתא?

היתר מצומצם: ההיתר בתוספתא אינו היתר תחומין נרחב מעבר לאלפיים אמה, אלא היתר חזרה עם כלי הנשק בלבד. בכך יש להם לשוב רק עד אלפיים אמה, כדברי המשנה בראש-השנה. אמנם ביאור זה תואם את המשנה בראש-השנה, אך הקושי על ביאור זה הוא מלשון התוספתא בה נאמר 'התקינו שיהא כל אחד ואחד מחזיר לביתו', לשון ממנה משתמע בהבלעה שהחזרה היא עד הבית ואף יותר מאלפיים אמה.

העמדת המקרה בתוספתא

ניתן להציע שני ביאורים בתוספתא, שם נאמר ההיתר לשוב עם כלי הנשק, להם השלכות הלכתיות

ביאור א: היתר משום פיקוח נפש עכשווי

הסיבה שהותר ללוחמים לשוב לביתם עם כלי הנשק נובעת מכך שאמנם יתכן ותמה המערכה אך עדיין לא תמה המלחמה. לאור זאת, 'מעשה שהיה' בא ללמד שלפעמים נראה לנו שהמלחמה היא זו שהסתיימה, אך למען האמת היא לא התסיימה וכעת יש חשש פיקוח נפש ולכן הותרה הוצאת והכנסת נשק מרשות לרשות.

ביאור ב: היתר משום פיקוח נפש עתידי

אמנם האירוע הבטחוני הסתיים לגמרי, ואכן הלוחמים אינם צריכים עוד כלי נשק, אך החשש הוא לא כעת אלא בעתיד שמא תתפתח שוב מלחמה. מהמעשה שהיה נלמד על היתר לפיקוח נפש עתידי.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ג. סוגיית הגמרא

כאמור, במשנה מצויה סתירה פנימית בין הרישא, שם נאמר שמי שיצא ברשות, כגון לפעילות הצלה, יש לו ממקום סיום ההצלה אלפיים אמה לכל רוח, דין התואם למשנה בראש-השנה. לעומת זאת, בסיפא נאמר היתר רחב יותר, שהם יכולים לחזור למקומם, 'כל היוצאים להציל חוזרין למקומן', שיתכן והכוונה אף יותר מאלפיים אמה -

משנה עירובין (פ"ד מ"ג):

מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה, יש לו אלפיים אמה לכל רוח.
אם היה בתוך התחום, כאילו לא יצא, שכל היוצאים להציל חוזרין למקומן.

דברי הבבלי נערך הדיון על היחס בין חלקי המשנה -

בבלי עירובין (מה ע"א):

וכל היוצאין להציל חוזרין למקומן.

ואפילו טובא, והא אמרת רישא אלפיים אמה ותו לא.

אמר רב יהודה אמר רב, שחוזרין בכלי זיין למקומן.

ומאי קושיא? דילמא להציל שאני. אלא, אי קשיא הא קשיא: דתנן, בראשונה לא היו זיין משם כל היום כולו, התקין רבן גמליאל הזקן שיש להן אלפיים אמה לכל רוח. ולא אלו בלבד אמרו, אלא אפילו חכמה הבאה לילד, והבא להציל מן הגייס ומן הנהר ומן המפולת ומן הדליקה - הרי הן כאנשי העיר, ויש להן אלפיים אמה לכל רוח.

ותו לא? והא אמרת כל היוצאין להציל חוזרין למקומן, אפילו טובא.

אמר רב יהודה אמר רב, שחוזרין בכלי זיין למקומן. כדתניא בראשונה היו מניחין כלי זיין בבית הסמוך לחומה, פעם אחת הכירו בהן אויבים ורדפו אחריהם, ונכנסו ליטול כלי זיין, ונכנסו אויבים אחריהן. דחקו זה את זה, והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו אויבים. באותה שעה התקינו שיהו חוזרין למקומן בכלי זיין. רב נחמן בר יצחק אמר, לא קשיא. כאן שניצחו ישראל את אומות העולם, כאן שניצחו אומות העולם את עצמן.

1. דעת רב

~ 'דילמא להציל שאני' - בתחילה רוצה הגמרא ללמוד מדברי רב שהוא מבחין בין הרישא שם נאמר שיש להם אלפיים אמה, היינו לאנשים שיצאו ברשות, לבין הסיפא שמדובר שיש להם יכולת לשוב לביתם יותר מאלפיים אמה עוסקת ביוצאים להצלה שחוזרים לביתם.

~ הקושי שהגמרא מעלה על ביאור זה הוא, שבדברי המשנה ראש-השנה השוויו הוצאים ברשות והיוצאים להצלה, שיש לכולם רק אלפיים אמה -

אלא, אי קשיא הא קשיא... ולא אלו בלבד אמרו, אלא אפילו חכמה הבאה לילד, והבא להציל מן הגייס ומן הנהר ומן המפולת ומן הדליקה - הרי הן כאנשי העיר, ויש להן אלפיים אמה לכל רוח.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ לפיכך מבינה הגמרא בדעת רב שההיתר לחזור יותר מאלפיים אמה מבוסס על דברי התוספתא, שם נאמר: 'באותה שעה התקינו שיהו חוזרין למקומן בכלי זינן'.

ב' דרכי הבנה בהיתר התוספתא

ניתן להבין שתי דרכי הבנה בהיתר התוספתא ביחס לדברי המשנה בראש-השנה -

ביאור א: היתר לשוב הביתה אף יותר מאלפיים אמה

אכן לכל היוצאים ברשות ולהציל יש אלפיים אמה, כדברי המשנה בראש-השנה, אלא שמכוח 'מעשה שהיה' המתואר בתוספתא הורחב ההיתר לשוב הביתה אף יותר מאלפיים אמה.

ביאור ב: היתר חזרה עם כלי נשק, עד אלפיים אמה

גם לחוזרים מההצלה אין אלא אלפיים אמה בלבד, כדברי המשנה בראש-השנה, אלא מה שהתחדש בתוספתא הוא היתר חזרה עם כלי הנשק.

2. דעת רב נחמן

רב נחמן בר יצחק עונה אף הוא על הסתירה והיחס בין המשנה בראש-השנה לבין התוספתא -

בבלי עירובין (מה ע"א):

רב נחמן בר יצחק אמר, לא קשיא. כאן שניצחו ישראל את אומות העולם, כאן שניצחו אומות העולם את עצמן.

'כאן שניצחו ישראל את אומות העולם' - היתר עד אלפיים אמה.

'כאן שניצחו אומות העולם את עצמן' - היתר מורחב יותר מאלפיים אמה, עדיין לא תמה המלחמה.

ביאור א: היתר משום פיקוח נפש עכשווי

הסיבה שהותר ללוחמים לשוב לביתם עם כלי הנשק נובעת מכך שאמנם יתכן ותמה המערכה אל עדיין לא תמה המלחמה. לאור זאת, 'מעשה שהיה' בא ללמד שלפעמים נראה לנו שהמלחמה היא זו שהסתיימה, אך למען האמת היא לא התסיימה וכעת יש חשש פיקוח נפש ולכן הותרה הוצאת והכנסת נשק מרשות לרשות.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ד. מחלוקת הראשונים

הראשונים נחלקו בהיקף ההיתר בדעת רב, האם ההיתר שלו המבוסס על התוספתא הוא היתר מורחב, שיכולים לחזור יותר מאלפיים אמה, או שמא הוא היתר מצומצם בתחומין שיש להם רק אלפיים אמה אך ההיתר הוא חזרה עם כלי הנשק

1. דעת רש"י: היתר מצומצם

• דעת רב: צמצום

לדעת רש"י, ההיתר של רב המבוסס על התוספתא הינו היתר בתוך גבולות התחומין של אלפיים אמה בלבד, והחידוש משום 'מעשה שהיה' הוא רק לגבי היתר חזרה עם נשק.

בביאור זה ישנה השוואה לדברי המשנה בראש-השנה, שם ההיתר לכולם הוא רק עד אלפיים אמה

רש"י (עירובין מה ע"א ד"ה אמר רב):

אמר רב יהודה אמר רב - לא תימא אפילו טובא, דלא שרי אלא אלפיים, והא אתא לאשמעינן דחזרין בכלי זיינן, ולא אמרינן כיון דנעשה מעשה ישליכו כלי זיינן מעליהן, ולא יחללו שבת בחזרתן.

« היתר מוגבל רק לכלי נשק ולא לשאר מכשירי רפואה

הרב שלמה זלמן אוירבך טוען בדעת רש"י, כיון שההיתר בדעת רב מצומצם רק מכוח 'מעשה שהיה', הרי שההיתר מוגבל רק לחזרה עם כלי נשק, ולא למכשירי רפואה של מיילדת ורופא -

שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ח):

עכ"פ פשוט הדבר שלא התירו מלאכה דאורייתא אלא לעניין כלי זיין, אבל ברופא שנקרא בשבת לחולה וכן חכמה הבאה לילד והבא להציל מן הדליקה אע"ג שיש להם אלפיים אמה לכל רוח, מכל-מקום גם למקומם אינם מותרים לחזור אם זה יותר מתחום שבת וכל שכן שלא לחלל שבת באיסורי תורה, שהרי גם ביוצאים להציל מאוייב ויד עכו"ם תקיפה ג"כ לא שרי אלא א"כ הם מפחדים לשבות במקום שהצילו. וזה ודאי פשוט דמכשירי רפואה שהם כלי אומנות של הרופא והמיילדת לא שייכי כלל לסוג ההיתר של כלי זיין דהוא רק משום מעשה שהיה שרדפום אויבים ונכנסו ליטול כלי זיינם.

• דעת רב נחמן: היתר מורחב

לאור זאת, רב נחמן בר יצחק מתיר יותר מאשר רב, שכן לדבריו במקרה 'שניצחו אומות העולם את עצמן' - היתר מורחב יותר מאלפיים אמה, משום שעדיין לא תמה המלחמה -

רש"י (עירובין מה ע"א ד"ה נצחו):

ניצחו ישראל - אלפיים ותו לא. ניצחו אומות העולם - חזרין למקומן אפילו טובא.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. דעת הרמב"ם: היתר מורחב

לדעת הרמב"ם, ההיתר של רב לאנשי ההצלה לשוב לביתם הוא היתר מורחב יותר מאלפיים אמה. בכך, המשנה בראש-השנה שהגבילה חזרה עד אלפיים אמה נאמרה לפני 'מעשה שהיה', אז התחדש היתר מורחב לשוב לביתם אף יותר מאלפיים אמה. לאור זאת, רב נחמן בא לצמצם את ההיתר המורחב של רב, ולדבריו ההיתר הוא רק אלפיים אמה בלבד, אא"כ יש סכנה כי עדיין הגויים נלחמים ואז ההיתר מורחב יותר מאלפיים אמה.

רמב"ם (פיהמ"ש עירובין פ"ד מ"ג):

ברשות, ברשות תורה, או לעשות מצווה או להציל מיד הגיס ומיד הנהר. ואם אמרו לו כבר נעשה הדבר שיצאת לעשותו, הרי זה מותר להלך ממקומו שהוא בו בשעה שאמרו לו כבר נעשה מעשה אלפיים אמה לכל רוח...

אבל אמרו שכל היוצאין להציל חוזרין למקומן, אינו טעם לדין שקדם, אלא הוא דין אחר שיש בו קולא למי שיצא ברשות תורה. ולמד ממנו להקל לכל מי שיצא ברשות והוא מי שיצא לעזור לאנשים מישראל, וזה הוא ענין להציל. והתירו להם, כלומר לעוזרים, לחזור בכלי זינן עד שיגיעו למקומן, וכמו שאמרו חוזרין בכלי זינן למקומן.

ה. פסיקת ההלכה

1. דעת הרי"ף

הרי"ף השמיט את דברי רב נחמן בר יצחק והביא להלכה רק את דברי רב, ומדבריו עולה שההיתר הוא רחב, היינו לשוב למקומם אף יותר מאלפיים אמה -

רי"ף (עירובין יב ע"א-ע"ב מדפי הרי"ף):

פירוש ברשות ברשות בי"ד, שכל היוצאין להציל חוזרין למקומן, אוקימנא חוזרין בכלי זינן למקומן, דתנן בראשונה היו מניחין כלי זינן בבית הסמוך לחומה פעם אחת הכירו בהם אויבים ורדפו אחריהם נכנסו ליטול זינן נכנסו אחריהם ודחקו זה את זה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהם אויבים. באותה שעה התקינו שיהו חוזרין בכלי זינן למקומן.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. דעת מהר"ם מרוטנבורג

לדעת מהר"ם מרוטנבורג, יש לפסוק כשתי האפשרויות המוצעות. היינו, גם כדעת רב שהתיר חזרה עם כלי נשק, וגם כדעת רב נחמן שאם יש סכנה שניצחו גויים, אז יש להתיר יותר מאלפיים אמה

רא"ש (עירובין פ"ד סימן ה):

וכתב ר"מ ז"ל, דהלכתא כהנך תרי אוקימתא כרב נחמן בר יצחק דבתראה הוא וכרב יהודה דתניא כוותיה.³

מאירי (עירובין מד ע"ב ד"ה וכל):

אם יש שם סכנה, כגון יוצאין להציל במקום שיש בחזרתן חשש אויבים והוא שאמרו כאן בזמן שניצחו אומות העולם וכיו, אבל יוצאין להציל במקום שאין חשש אויבים וכן שאר יוצאים לדבר הרשות אין להם אלא אלפיים אמה במקום שנאמר להם.

3. דעת הרמב"ם

בדברי הרמב"ם מצאנו סתירה בין שתי הלכות, כאשר בהלכה אחת הוא מזכיר את ההיתר לשוב לבית משום 'כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא', ואילו בהלכה נוספת טעם ההיתר משום סכנה להימצא במקום אליו הגיעו אנשי ההצלה.

הקושי הוא האם מדובר על היתר חזרה לביתם רק משום סכנה, או שההיתר הוא בסיסי יותר 'כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא' ואינו כרוך בהכרח אם יש סכנה.⁴

עיקרה של סתירה זו בא לחדד לנו את היקף ההיתר, שכן יתכן לומר שרק במקום סכנה הותרו איסורי תורה, כדין כל פיקוח נפש, לעומת ההיתר 'כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא', שאולי יתיר רק איסורי דרבנן?

~ סיבת ההיתר בכלי הנשק היא משום 'כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא', ולא משום סכנה שקיימת

רמב"ם (הל' שבת פ"ב הכ"ג):

ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם, יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, ומצווה על כל ישראל שיכולין לבוא לצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד הגויים בשבת, ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת. וכשיצילו את אחיהן, מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא.

³ **בית יוסף** (או"ח סימן תז ד"ה היוצא): "אמר רב חזרין בכלי זיין למקומן, כלומר דהא דתנן חזרין למקומן לאו בשיעור ההליכה מיירי אלא לומר שחזרין בכלי זיין למקומן. ורב נחמן שני, כאן בשניצחו ישראל את הגויים כאן בשניצחו הגויים את עצמן. וכתב הרא"ש (שם סימן ה) בשם רבינו מאיר (פסקי עירובין סימן צא), דהלכתא כהנך תרי אוקימתא, וכן דעת הרמב"ם בפרק כ"ז מהלכות שבת הי"ז."

⁴ **שו"ת אגרות משה** (או"ח ח"ד סימן פ): "והנה הרמב"ם (פ"ב משבת הכ"ג) כתב על מי שיצאו לעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד העכו"ם בשבת וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא... אבל קשה לכאורה ממה שכתב הרמב"ם (פכ"ז הי"ז) דכל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד עכו"ם או מן הנהר או מן המפולת יש להם אלפיים אמה כל רוח ממקום שהצילו בו, שמשמע שאסור להם לחזור לבתיהן, ורק אם הייתה יד עכו"ם תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חזרין בשבת למקומן ובכלי זיין."

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ סיבת היתר חזרה למקומם בכלי הנשק היא משום חשש סכנה שהם מפחדים להישאר במקומם

רמב"ם (ה' שבת פכ"ז הי"ז):

היה יוצא ברשות ואמרו לו והוא הולך בדרך כבר נעשית המצווה שיצאת לעשות, יש לו ממקומו אלפיים אמה לכל רוח... וכל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד גויים או מן הנהר, או מן המפולת יש להם אלפיים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו.
ואם הייתה יד הגויים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו, הרי אלו חוזרין בשבת למקומן ובכלי זיינן.

1. סיכום

הדיון שלפנינו עסק בהיקף החזרה של אנשי ההצלה, כאשר הובאו לכך שני מקורות מרכזיים - קידוש החודש ו'מעשה שהיה', כאשר עמדה בפנינו שאלה מרכזית בהיקף החזרה שיש לה השלכה על היקף ההיתר לחלל שבת - האם הותרה חזרה ממקומם עד אלפיים אמה בלבד, או יותר מכך עד ביתם, כאשר ליבת הדיון הוא האם הותרו רק איסורי דרבנן (תחומין), או הותרו גם איסורי תורה (הוצאה)?
זאת ועוד, הצגנו סתירה בפסקי הרמב"ם בסיבת ההיתר - האם הוא מצומצם רק כאשר יש סכנה, או הוא היתר כללי יותר 'כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא'?